

RÁBAI KRISZTINA

Nagy Lajos litvániai hadjáratai

I. (Nagy) Lajos (1342–1382) neve és alakja – leginkább –, mint harcos, lovag királyé vonult be a magyar történelembe, és őrződött meg az utókor emlékezetében.¹ Nem meglepő ez, ha számba vesszük személyesen vezetett hadjáratait, azok irányát és a hadi vállalkozásai során megtett hatalmas távolságokat.

JAGELLO
KIRÁLYI PECSÉT

Talán kevésbé ismertek Lajos litvániai hadi *expeditiói*,² ám a magyar szakirodalom súlyuknak megfelelően, kellő részletességgel tárgyalta ezeket. Jelen tanulmány ezeknek a hadjáratoknak az összefoglaló ismertetését tűzte ki céljául, a korabeli hazai forrásanyag felhasználásával, kiegészítvén azt a magyar és a nemzetközi szakirodalom eredményeivel.

Ami a korabeli magyar kútfőket illeti, a XV. századi másolatokban (értve ez alatt a Thúróczy krónikát, a Budai krónikát, és a Dubnici krónikát)³ fennmaradt elbeszélő forrásaink, Küküllei János krónikája és a Névtelen Minorita gesztája adja az említett események legszínesebb és legrészletesebb leírását. Emellett azonban egy másik forrástípus, az ún.

levéltári források – amelyek az elbeszélő és a *decretalis* kútfők mellett a középkori források harmadik nagy csoportját alkotják – ugyancsak támpontot adnak a különböző években indított litvániai hadjáratok időpontjának viszonylag pontosabb meghatározásához, továbbá a hadjárat történéseihez kapcsolódóan a helyszínek lokalizálásához. A száraz tények rekonstruálása mellett, az oklevelekből érdekes mozzanatok is megragadhatóak egy-egy hadi esemény kapcsán, ez pedig az oklevelekben található *narratív* részeknek köszönhető.

Középkori okleveleink írásakor bizonyos szabályrendszer érvényesült, mely alapján egy oklevelet különböző egységekre lehet osztani.⁴ Egy adott oklevél egyik legfontosabb része, a *dispositio*, azaz rendelkezés, amelyből fény derül a lényegre, vagyis arra, hogy miért állították ki az oklevelet. Ezt a részt, a magyar

oklevelezési gyakorlatban, bizonyos esetekben megelőzi egy ún. *narratív*, elbeszélő rész. Ilyen rész beiktatására általában akkor kerül sor, ha az oklevél valamiféle adományt, kiváltságot rögzít, és ennek kapcsán felsorolja a megadományozott érdemeit. Tekintettel a korabeli viszonyokra, ezek az érdemek

LAJOS
ARANYFORINTJA

KĘSTUTIS HERCEG
ELKÉPZELT PORTRÉJA

nagyon gyakran hadi érdekek és így kapcsolódnak a tanulmány témájához. Természetesen nem találunk minden adománylevélben részletes leírást a megadományozott érdemeiről, és gyakran mesélik, hogy az elbeszélő rész, csupán felsorolásszerűen említi az érdekes tetteket. Mindemellett figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy középkori okleveles anyagunk egy része elpusztult, továbbá azt is, hogy a fennmaradt anyag feldolgozása folyamatban van és jóllehet évszázados múltra visszatekintő oklevéltudó vállalkozásoknak köszönhetően bizonyos hányaduk elérhető kiadásban,⁵ mégis igen nagy feladat egy konkrét esemény, hadjárat kapcsán összegyűjteni a felhasználható *narratív* részeket.⁶

A litvániai hadjáratok történetének feldolgozásához felhasznált oklevelek száma ugyan csekély,⁷ azonban – remélhetőleg a közel jövőben – gyarapodni fog az Anjou-kori oklevéltár⁸ I. Lajos király uralkodását feldolgozó kötetének elkészülte és megjelenése révén.

A jelenlegi földrajzi viszonyok és országhatárok ismeretében talán furcsának tűnhet, hogy miért vezetett egy magyar király (Kelet-Közép Európából) a baltikumi litvánok ellen hadjáratot. Figyelembe véve Lajos igen intenzív külpolitikáját, ez a tény már kevésbé tűnik meglepőnek, ha pedig azt is mérlegeljük, hogy a litvánokkal szomszédos, lengyel uralkodó unokaöccse és trónjának várományosa is volt Lajos, továbbá Halics és Vlagyimir hovatartozásának kérdésességét, akkor korántsem meglepő, hogy ott találjuk a litvánok ellen induló hadak élén.

A litvánok voltak az utolsó pogány nép Európában.⁹ A XII. század közepétől a nyugati

HEDVIG, NAGY LAJOS KIRÁLY LÁNYA. 1384. OKTÓBER 16-ÁN KORONÁZTÁK MEG KRAKKÓBAN, 1386-TÓL JAGELLÓ LITVÁN FEJEDLEM FELESÉGE

csak megvetették lábukat Európában, hanem önálló államalakulatot is sikerült létrehozniuk. A II. András (1205–1235) magyar király által az ország keleti részébe hívott lovagok, akiknek feladata a kun betörések megfékezése lett volna, önállósodási törekvéseik következtében 1225-ben kiszorították a Barcaságból.¹²

A szorult helyzetben lévő mazoviai fejedelem, Konrád kérésének eleget téve azonban hamarosan Chełmno térségét vették fennhatóságuk alá, és hozzáláttak a poroszok „megtérítéséhez”, melynek eredményeként a XIV. századtól a térség önálló állammal rendelkező, meghatározó hatalmává váltak.¹³

Többek között ez vezetett ahhoz, az 1386-ban létrejött szövetséghez, amelynek eredményeként az akkori litván uralkodó, Jogaila (és felesége, Jadwiga)¹⁴ uralma alá került a perszonálunióban egyesült Lengyel Királyság és Litván Nagyfejedelemség. Ettől az időtől kezdődött meg a litvánok tényleges (nyugati) keresztény hitre térítése.¹⁵ Nem sokkal ezután, 1410. júl. 15-én – azaz hatszáz éve – került sor a Jogaila vezette egyesült lengyel-litván, a másik oldalon pedig Ulrich von Jungingen vezette német lovagrendi sereg összecsapására, a grünwaldi mezőn, amely alapjaiban rengette meg a vesztesként kikerülő Német Lovagrend hatalmát.¹⁶

Nem esett még szó a témánk szempontjából talán legfontosabb félről, a Lengyel Királyságról. Nagy Lajos kezdetben közvetve, vagyis nagybátyja, III. (Nagy) Kázmér lengyel király kérésének eleget téve kapcsolódott be a Litvániával kapcsolatos hadi eseményekbe.

A kis, egymással laza kapcsolatban álló lengyel fejedelemségek egyesítése nem volt egyszerű feladat, ám az utolsó Piast uralkodók, Łokietek Ulászló (1320-1333) és Nagy Kázmér (1333–1370) munkájának köszönhetően mégis megvalósulhatott.¹⁷ Erős, inten-

keresztény királyságok egyre nagyobb érdeklődést kezdtek tanúsítani a Baltikum iránt, amely kereskedelmi kapcsolatokban, térítő tervekben és hadjáratokban is megnyilvánult.¹⁰ Az első keresztes hadjárat a Baltikum területére a vendek ellen 1147-ben indult, az ebben résztvevő lovagokat ugyanazok a kiváltságok illették meg, mint a Szentföldön harcoló társaikat. III. Honorius pápa (1216–1227) döntése következtében pápaságának idejétől a balti népek elleni hadjárat elindításához már nem szükségeltett külön pápai engedély.¹¹

A szentföldi események következtében kerül a Baltikum térségébe, a XIV. század – a megerősödött litvánok mellett – másik meghatározó ereje a Német Lovagrend. Elvesztvén a szentföldi pozíciójukat és létjogosultságuk kulcsát, Kelet Európában találták meg küldetésük folytatásának terét és lehetőségét, a pogányok elleni harcban. Ügyes politizálásuknak és katonai potenciáljuknak köszönhetően a XIII. század folyamán nem-

zív, baráti kapcsolat kötötte össze a Lengyel és a Magyar Királyságot Kázmér és Lajos uralkodása idején, akiket Kázmér testvére, Erzsébet magyar anyakirályné révén családi kötelék is összekapcsolt.¹⁸ Érthető tehát, hogy Lajos miért vett részt jelentős hadsereggel személyesen is Kázmér kérésére a litvániai hadjáratokban, nagybátyja halála után, lengyel királyként pedig nyilvánvaló, miért viselt hadat a litvánokkal szemben.¹⁹

A litvánok és a lengyelek között nem volt folyamatosan ellenséges a helyzet. Kázmér első felesége egy litván hercegnő, Aldona volt, frigyük – ahogyan az később Jogaila és Jadwiga házasságánál is szerepet játszott – a Német Lovagrend elleni szövetség megpecsételése volt. Aldona 1339-ben bekövetkezett haláláig a két ország viszonya békésnek volt mondható. Az 1360-as években ugyancsak egy házassági kapcsolat volt hivatva konszolidálni a litván–lengyel viszonyt; Kázmér unokája, (IV.) Kázmér (Kazko Słupsk) és Kenna, Algirdas litván nagyfejedelem lánya lépett frigyre.²⁰

Hogy mikor és miben állt a lengyel–litván viszály lényege, az hamarosan kiderül, előbb azonban lássuk az első olyan Litvánia ellen induló hadjáratot, amelyben egy magyar sereg élén Lajos magyar király is harcba szállt.

Az első hadjáratra – amellyről bizonyosan tudjuk, hogy Lajos király is részt vett benne – 1344-ben került sor Luxemburgi János cseh király (Lajos jövőendő „nagyapósa”)²¹ hadi vállalkozásához kapcsolódóan. A pogány litvánok ellen induló keresztes had célja a fejedelmi központ, Vilno (Vilnius) elfoglalása volt, ami – Küküllei beszámolója alapján – a kedvezőtlen időjárási körülmények miatt nem valósult meg.²² Megostromolták azonban Villio várát, ahol egy oklevél *narratiójának* ránk maradt részéből tudjuk, hogy a hadjáratra elkísérte a királyt Lackfi István és fia Dénes is: „... utolsóként megemlítjük, hogy midőn Krisztus nevéért az összes kereszténnyel szemben ellenséges litvánok ellen vonultunk, a fentebb említett István vajda és fia, Dénes lovászmesterünk azokon a részekon velünk ott tartózkodott, és szolgálatunkban István vajda lába eltört, szerviense, Lőrinc fia István pedig egy bizonyos, Litvániában levő Villio nevű vár alatt szemünk láttára elesett.”²³

Ez a hadjárat tehát nem a lengyel királyhoz, hanem a már említett baltikumi keresztes hadjáratokhoz kapcsolható. Hazai forrásaink alapján igen kevés mondható el róla.

A következő hadjáratról részletes leírást olvashatunk egy, a Dubnici krónikában fennmaradt írás, a Névtelen Minorita elbeszélésében. Ebben az 1351 nyarán zajló hadi vállalkozásban Lajos király már valóban nagybátyja, Kázmér lengyel király kérésének eleget téve vett részt.

A lengyel–litván ellentét Halics és Vlagyimir (*Regnum Galiciae et Lodomeriae*) birtoklása miatt robbant ki. Halics, melyre a magyar király is igényt tartott, ám ideiglenesen átengedte azt Kázmérnak, Bolesław Jerzy mazoviai és halicsi fejedelem halálát követően (1340),

NÉMET LOVAG ÁBRÁZOLÁSA KÓDEXLAPON

örökség gyanánt illetve meg a lengyel királyt. Halicsra azonban Gediminas litván nagyfejedelem fia, Liubartas is igényt formált, akinek Vlagyimir 1323 óta volt uralma alatt. Halics stratégiai jelentősége abban állt, hogy ütközőzónát képezett a Lengyel Királyság, és az azt sorozatos támadásokkal fenyegető tatárokkal szemben. Kázmér 1346-tól kezdte használni a „*Russieque dominus et heres*” titulust, de ténylegesen csak 1349-ben sikerült elfoglalnia a kérdéses területet.²⁴ Ezt követően a litván érdekeltségnek számító Vlagyimirt vette célba, amelyre reagálván a litvánok természetesen ellentámadásba mentek át. Ennek megfékezésére kérte unokaöccse, Lajos segítségét, aki a magyar haddal Sandomierz városánál csatlakozott a lengyel király seregéhez. Innen Lublin városáig vonultak, majd a súlyos betegségbe esett Kázmért hátrahagyva, az egyesült lengyel-magyar haderő Lajos fővezérsege alatt tovább hatolt litván területek felé. A Litván Nagyfejedelemség irányításán ebben az időben Gediminas két fia, Algirdas és Kęstutis osztozott, kik közül utóbbi felügyelte az ország nyugati részét (a mai Trakai központtal).²⁵ Kęstutis ugyan színleg megállapodott Lajossal, és békét kötöttek (1351. aug. 15.), melynek értelmében – többek között – a litván fejedelem családjával és népével együtt a római katolikus egyház hívévé szegődik, ő maga elkíséri Lajost Budára, azért, hogy ott megkeresztelkedjék.²⁶ A szerződés megkötését és litván rítus szerinti megerősítését követően elindultak tehát Budára, azonban a litván fejedelem – tekintettel arra, hogy célját, azaz öccse Liubartas kiszabadítását,²⁷ és a pillanatnyi katonai fenyegetettség megszüntetését elérte – ígéretét megszegve, néhány nap múlva otthagya a lengyel-magyar sereget, és visszatért hazájába.

A történeteken felháborodva Lajos a következő év, 1352 elején újra hadra kelt nagybátyja oldalán, márciusban már Belz vára alatt volt a sereg, és miután hiába próbálták azt a várvédő Drozge várnagytól tárgyalások útján hatalmukba keríteni, néhány nap múlva elkezdték az ostromot. A mindössze egy napig tartó tényleges ostrom roppant szemléletes leírása olvasható a Névtelen Minorita művében. A várat várárok övezte, melynek vize az ostromlók „torkáig” ért; ezen átjutva pedig a sáncokat megközelítve a védők nyílzáporral, kövek és fák dobálásával tartották távol a behatolni akarókat a falaktól. A király kíséretéből többen súlyosan megsebesültek és a király élete is veszélybe került, amikor fejét eltalálták egy fabunkóval. Ezeket átélvén, a király az ostrom felhagyását fontolgatva, Kont Miklós közvetítésével kiegyezett a belz-i várnaggyal, aki a magyar király zászlaját tűzte ki várára.²⁸

A csatában részt vett egy bizonyos Péter fia, Novák, akinek az ostromban szerzett érdemeit a következőképpen írja le egy adománylevel: „...*Nem mellőzhető az sem, hogy midőn mi hajdanán az Oroszországban lévő Belz nevű várat, ahol a litvánok bizonyos ruténnel, a mi árulóinkkal felségünk meggyalázására összejöttek, erős hadsereggel megostromoltuk, e Novák fegyvert öltve gyors léptekkel a várárokhöz sietett, mely körbefutó folyómeder módjára vette körül e várat, az árok alatt levő vízbe vetve magát a vár falához jutott, s ott a katonai feladatokat serény harcfi módjára szakadatlanul küzdve teljesítette. A vár alatt szemünk láttára súlyos sebeket kapott...*”²⁹

A király – a főszeregtől elválván, amelyet kisebb egységekre osztott a könnyebb ellátás és mozgás érdekében – szerény számú kísérettel igyekezett haza, és sok viszontagság után áprilisban épségben érkezett Budára.³⁰

A litvánokkal kötött két évnyi béke után, Lajos 1354 tavaszán újra ellenük indult – ahogyan ez külföldi forrásból feltételezhető – azonban erről a hadjáratról igen kevés biztos információnk van. Ennél valamivel többet tudunk viszont a következő év, 1355 elején induló hadakról. Lajos, nagybátyja kérésére³¹ és VI. Ince pápa tatárok és keresztetek ellen hadba hívó parancsára³² indítja útnak seregét. Eddig említett hazai elbeszélő forrásaink hallgatnak

a hadjáratról és – a kutatás jelenlegi állása szerint – oklevélben fennmaradt elbeszélő formula sem örökíti meg a hadjárat egyetlen mozzanatát sem.

Ezt követően csak az 1370-es évekből ismeretes a litvánok ellen induló „magyar” katonai akció, de ez már lengyel királyi mivoltában kapcsolható Lajos személyéhez. „*Lodovicus Dei gratia... Gallicie, Lodomerie rex*” címét folyamatosan használta a Kázmérral 1350. április 4-én kötött, nevezett területek ideiglenes átengedésére vonatkozó szerződés megkötését követően, és a szerződés Kázmér halála miatti elévültével, az újra – és immár ténylegesen – hatalmába kerülő terület élére elsőként László opuliai herceget (Władysław Opolczyk) nevezi ki vajdaként. Bizonytalán több összeütközés volt a litván erővel, olyanról azonban, amelyben a király is részt vett, egyről tudunk 1377-ben.³³ Hazai elbeszélő forrás ezt sem örökítette meg, azonban oklevelek keltezési helyéből tudjuk,³⁴ hogy a király litván területeken járt, továbbá fennmaradt Lajos levele, Carrarai Ferenchez címezve, melyben beszámol a hadjáratról és annak eredményeiről. Az 1377-es hadjárat, Lajos levele alapján, komoly nyereséget jelentett a király számára, hiszen elfoglalta a Belz hercegeinek kezében lévő Belin, Chełm, és Varsó várát. Ezen felül uralma alá hajtotta Podoliát és Vlagyimir hercegségét, több litván herceg és Kęstutis litván fejedelem fia is a király fogságába került.³⁵

Ezt követően nem tudunk hazai írott forrásainkban egyéb, litvánok elleni hadjáratot megfogni.³⁶ A következő évtized – ahogyan arról már volt szó – jelentős fordulatot hozott mind a litvánok története, mind a magyar–lengyel–litván kapcsolatok alakulása terén. Lajos, 1382-ben bekövetkezett halála után, a lengyel trónt – a lengyel előkelők nyomásának engedve – legifjabb leánya, Jadwiga foglalta el (1384–1399), akinek frigye Jogaila litván nagyfejedelemmel (lengyel király 1386–1434) megveti az alapját a Jagelló-dinasztia XV. századi felvirágzásának, és hatalma kiteljesedésének a XVI. században.³⁷

JEGYZETEK

- 1 Nagy Lajos kül- és belpolitikájáról több szakmunka íródott, közülük a legutóbbi gondos összefoglalás: PITI FERENC: 625 éve hunyt el I. (Nagy) Lajos király. *Tiszatáj* 12 (2007). 83–92.
- 2 BERTÉNYI IVÁN: *Nagy Lajos király*. 1989, Kossuth Könyvkiadó. 101–106.; BERTÉNYI IVÁN: *Magyarország az Anjouk korában*. Budapest, 1987. (a továbbiakban BERTÉNYI 1987) 206–211.; KRISTÓ GYULA: *Az Anjou-kor háborúi*. Budapest, 1988. (a továbbiakban KRISTÓ 1988) 94–95., 126–130., 134–136., 166., 169–171.
- 3 Az elkövetkezendőkben idézendő latin forrásszövegek a következő kiadásokból származnak ill. találhatóak: Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum. I. Textus*. Ediderunt: ELISABETH GALÁNTAI et JULIUS KRISTÓ. Budapest, 1985. (a továbbiakban CH); *Chronicon Dubnicense*. rec., praef. M. FLORIANUS. Quinque-Ecclesiis, 1884 (a továbbiakban Dubnici); A tanulmányban használt forrásrészletek szövege magyar fordításban megtalálható: *Küküllői János: Lajos király krónikája. Névtelen szerző: Geszta Lajos királyról*. Ford., utószó, jegyz. KRISTÓ GYULA. Millenniumi magyar történelem. Budapest, 2000. (a továbbiakban Küküllői és Névtelen)
- 4 Az oklevél formulás részeivel kapcsolatban I. SOLYMOSI LÁSZLÓ: Oklevéltan. In *A történelem segédtudományai*. Szerk. BERTÉNYI IVÁN, Budapest, 1998. 176–193.
- 5 A teljesség igénye nélkül néhány oklevélkiadó sorozat: GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, 1829–1844, NAGY IMRE – TASNÁDI NAGY GYULA: *Anjoukori Okmánytár. I–VII*. Budapest, 1878–1920.; JAKÓ ZSIGMOND: *Erdélyi okmánytár. I.* Budapest, 1997–.

- ⁶ Kiadásokból és a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltár (DL.) anyagából gyűjtött össze és közölt rövid regeszták formájában tetemes oklevél *narratio* Borosy András, akinek cikkében jó összefoglalót olvashatunk a hazai *narratio*-val kapcsolatos szakirodalmat illetően. BOROSY ANDRÁS: Hadi érdemek Magyarországon a XIV. században. *Hadtörténeti Közlemények*, 117 (2004). (továbbiakban BOROSY 2004) 379–442.
- ⁷ KRISTÓ 1988. passim; BOROSY 2004. 408., 412.
- ⁸ *Anjou-kori oklevéltár 1301-1387. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Budapest – Szeged, 1990–.
- ⁹ A Baltikum felé irányuló térítéssel kapcsolatos tanulmányok olvashatóak: R. R. TRIMONIENĖ. *Kryžiaus karų idėja XV a. II pusėje ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Kryžiaus karų epocha Baltijos regione tautų istorinėje sąmonėje*. Šiauliai, 2007. (a továbbiakban TRIMONIENĖ 2007).
- ¹⁰ Ezt nevezi a szakirodalom a „baltikumi kereszteshadjáratnak”. A XIII. századi kereszties hadjáratokkal kapcsolatban lásd: ŠNE, ANDRIS: The Battle of Saule in 1236: Old Myths and Contemporary Research. In TRIMONIENĖ 2007. 11–23.; URBAN, W.: *The Baltic Crusade*. DeKalb, 1975.
- ¹¹ III. Jenő pápa *Divina dispensatione* kezdetű bullája a vendek ellen harcoló keresztieseknek járó búcsúról 1147. ápr. 13-án kelt. LOCK, PETER: *The Routledge Companion to the Crusades*. London – New York, 2006. (a továbbiakban LOCK 2006) 47.; A nyitás Észak-Kelet Európa irányába ezzel, a Balti-tenger nyugati partján élő pogány szlávok (vendek) ellen indított hadjáratot vette kezdetét. FONNESBERG-SCHMIDT, IBEN: *The Popes and the Baltic Crusades, 1147–1254*. Leiden–Boston, 2007.
- ¹² PÓSÁN LÁSZLÓ: *A Német Lovagrend története a 13. században*. 1996, Debrecen University P.; BURLEIGH, MICHAEL: The Military Orders of the Baltic. In *The New Cambridge Medieval History. Vol. V c. 1198 - c.1300*. ed. by ABULAFIA, DAVID. 1999, Cambridge University Press. 743–753.
- ¹³ DAVIES, NORMAN: *Lengyelország története*. Budapest, 2006. (A továbbiakban DAVIES 2006) 85–87.; LOCK 2006. 96.
- ¹⁴ Jadwiga – a magyar olvasó számára talán ismertebb néven, Hedvig (1374–1399) – Nagy Lajos legfiatalabb leánya, akit a lengyelek, mint királyt, azaz „*rex*”-et 1384-ben koronáztak meg, 1386-ban lett Jogaila (Jagello) litván fejedelem hitvese. Jogaila és Jadwiga uralkodásáról lásd: *The History of Polish Diplomacy X-XX c.* Ed. by: LABUDA, GERARD and MICHOWICZ WALDEMAR. Warsaw, 2005. (a továbbiakban Polish Diplomacy) 73–84. A lengyel szakirodalom, melyre itt terjedelmi okok miatt nem térnek ki, behatóan foglalkozott és foglalkozik Jadwiga alakjával és szerepével. Halálát követően szentként kezdték tisztelni, a „hivatalos” szentté avatásra azonban csak 1997-ben került sor.
- ¹⁵ Korábban, a kereszténység felvétele ill. annak ígérete – akár keleti, akár nyugati rítus szerint – csupán a fejedelmek politizálásnak eszköze volt. ROWEL, S. C.: The Grand Duchy of Lithuania. In *The New Cambridge Medieval History. Vol. VI c. 1300 – c. 1415*. ed. by JONES, MICHAEL. 1999, Cambridge University Press. (a továbbiakban ROWEL) 708–710.
- ¹⁶ DAVIES 2006. 110.; ZAMOYSKI, ADAM: *The Polish Way: A Thousand-year History of the Poles and their Culture*. London, 1987. (A továbbiakban ZAMOYSKI 1987) 42–51.
- ¹⁷ DAVIES 2006. 67–97.; Polish Diplomacy 55–69.
- ¹⁸ Károly Róbert magyar király és III. Kázmér lengyel király között 1339-ben olyan egyezség kötöttet Visegrádon, melynek értelmében, utóbbi fiú örökös nélküli halála esetén a lengyel trónt Károly Róbert valamelyik fia foglalja el. BERTÉNYI IVÁN: *A tizennegyedik század története*. Magyar Századok. 2000, Pannonica Kiadó. (a továbbiakban BERTÉNYI 2000) 152–153. A későbbiek során egyre biztosabbá vált, hogy Lajos fogja örökölni a lengyel trónt. 1351-ben, amikor magyar csapatok élén Kázmér megsegítésére indul a litvánok ellen, a lengyel király betegsége miatt Lajos fővezérlete alá kerülő egyesül lengyel–magyar sereg csak azután indul útnak, hogy a lengyel urak esküt tettek: „*Es az összes herceg és báró*

meg nemes az Úr szent evangéliumaira leteendő esküire jöttek, miszerint Magyarország királya most és mindig természetes uruk és királyuk legyen, de úgy, hogy István hercegnek, Magyarország királya testvéreinek semmi köze ne legyen hozzájuk...” Küküllői és Névtelen 57.; Dubnici 160.

19 BERTÉNYI 1987. 206.

20 DAVIES 2006. 95., 106.; Polish Diplomacy 65–67.; ROWEL 707.

21 Lajos és első felesége, Margit 1345-ben házasodtak össze. Margit Luxemburgi Károly morva őrgróf, későbbi német-római császár lánya, és a fent említett János cseh király unokája volt, akinek 1349. szeptember 7-én bekövetkezett halála után Lajos feleségül vette Kotromanić Erzsébetet, mely frigyből három lánya született. BERTÉNYI 2000. 73–74.

22 „...az Úr 1345. évében illő kísérettel átment Lengyelországba apósához, akinek Margit nevű leányát már elnyerte, és tanácsot tartott a lengyelek öreg királyával és említett apósával, a mondott király fiával bátor és erős sereget gyűjtöttek, és Boldogságos Szűz Mária ünnepe táján egyetlen napon átkeltek jégen a tengeren a pogány litvánok ellen, el akarván pusztítani azok földjét tűzzel és vassal, de a déli szél fuvallatára a jég megolvadt, és az ott-tartózkodás számukra veszéllyel fenyegetett, ezért igen gyorsan visszafordultak, és eredmény nélkül, dolguk végezetlenül értek haza.” Küküllői és Névtelen 15.; CH 165.

23 „...ad ultimum cum nos adversus Lythvanenses omnium christianorum inimicos pro Christi nomine accessissemus, et pretaxtus Stephanus voivoda, ac Dionisius filius suus magister agasonum nostrorum nobiscum fuissent partibus in eisdem, pes ipsius Stephani voivode ibi in nostris serviciis existens, fractus exiit, et Stephanus filius Laurencii serviens eiusdem, sub quodam castro Villio vocato in eadem Lythva nobis cernentibus fuit interemptus...” NAGY IMRE: Sopron vármegye története. I. Sopron, 1889–1891. 199–200.; levéltári jelzete: Dl. 3553; fordította Orbán Imre In Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). Előszó, jegyzetek: KRISTÓ GYULA. Szeged, 2000. (a továbbiakban KHO) 267–268.

24 Polish Diplomacy 61–63.; ROWEL 704–710.

25 GIEDRÉ MICKUNAITE: *Making a Great Ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania*. Budapest–New York, 2006. 4–8.

26 „...a békeszerződést megírták. Először: hogy az említett Kęstutis testvéreivel és egész népével meg akar kereszteskedni, ha Magyarország királya a pápától királyi koronát tud szerezni. Másodszor: hogy mindig Magyarország királyának seregével akar vonulni saját járvadságával és költségein, de úgy, hogy Magyar- és Lengyelország királyai a litvánoknak a keresztesek által elfoglalt földjét visszaadják nekik, és e keresztesek meg a tatárok ellen mindig megvédik őket. Harmadszor: hogy a litvánok földjén érsekségeket, püspökségeket és a szerzeteseknek kolostorokat hoznak létre. Negyedszer: hogy Kęstutis Magyarország királyával Budára menjen, és engedje meg, hogy az megkeresztelje őt. Ötödször: hogy a litvánok országa, Magyarország és a lengyelek országa tartósan a béke teljes nyugalmasában maradjon és a magyarok bármiféle vám nélkül menjenek a litvánok országába, annyi ideig maradjanak ott, ameddig akarnak, és mindenféle zaklatás nélkül térjenek haza Magyarországra...” Küküllői és Névtelen 58.; Dubnici 161.

27 „Et sic Leobardum fratrem Kestuti eodem die de compediibus absolutum libere abinde permissit, quem rex Polonie per multorum stragem hominum captivaverat in quodam castro valde forti.” Liubartas még 1349-ben, Kázmér hadjárata idején került a lengyel király fogságába. Dubnici 162.

28 A Névtelen Minorita írása magyar fordításban olvasható: Küküllői és Névtelen 60–61.; a latin szöveg: Dubnici 163–166.

29 „...nec pretermittendum cum nos pridem quoddam castellum Belz nominatum in regno Ruzie habitum, in quo quidam Lytuani cum Ruthenis, nostris infidelibus in contumeliam nostri culminis convenerant, cum valido nostro exercitu obsedissemus, predictus Novak armis succinctus ad fossatum predicti castelli, in quo fluviorum cursus congrans ipsum castellum ambiebat, festinatis passibus proferando, subiectis ipsius fossati undis et ad menia predicti castelli perveniens, actus militares út miles agilis strenue dimicando peregit, sub quo castello nobis intuentibus letali

vulnere extitit sauciatus...” SMICIKLAS, T.: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. XII.* Zagrabie, 1914. 143., levéltári jelzete: Dl. 87277; magyarra fordította Orbán Imre In KHO 289–290.

- ³⁰ Az események alaposabb feldolgozását l.: Nagy Lajos litvániai hadjáratai 1351–1352-ben. In VESZPRÉMY LÁSZLÓ: *Az Árpád- és Anjou-kor csatái, hadjáratai.* Budapest, 2008. 177–184.
- ³¹ „Mivel arra kértetek bennünket, hogy jelenlegi hadjáratotokban, amelyet a litvánok ellen terveztek és akartok megindítani, személyesen vagy alkalmas hadinép küldésével nyújtsunk nektek segítséget, ezért mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya, megígérjük, hogy ha valamely nehézségtől akadályoztatva ebben a hadjáratban részt nem vehetnénk, akkor jelentékenyebb hadi néppel, mint egyébként szoktunk volt, testvéri felségteknek segítségnyújtásra hajlandók és készségesek leszünk azok [a litvánok] kiűzésére s elkergetésére.” KRISTÓ 1988. 135–136. A forrásról Fejér is említést tesz *Codex diplomaticus*ában (l. 5 jegyzet) IX/2. 363., az oklevél szövegének kiadását megtaláljuk: MATHIAS DOGIEL: *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae.* Tom I. Vilnae, 1758–1764. 37. „Tertius literis LUDOVICVS rex pollicetur se CASIMIRO regi contra Litvanos in subsidium venturum, vel ipse si venire non potuerit, maiores quam antea copias missurum. Datum Budae d. 24 Januarii, Anno Domini 1355. Transumpti anno eodem Kalend. Septembr. Ex Autographo sub sigill. Civitatis Cracovien.”
- ³² Az oklevél szövegét lásd WENZEL GUSZTÁV: *Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. II.* 444–445.
- ³³ A hadjárat és az azt megelőző krakkói lengyel–magyar összeütközés történetét részletesebben lásd: PÓR ANTAL: *Nagy Lajos litván hadjárata 1377-ben.* Kolozsvár, 1899. (különlenyomat Erdélyi Múzeum) 504–514.; 561–573.
- ³⁴ A tanulmány írása során, a MOL adatbázisát, oklevélkiadásokat és szakmunkákat felhasználva a következő okleveleket tudtam a litvániai hadjáratok vonatkozásában felhasználni: Dl. 3553, Dl. 4277, Dl. 30718, Dl. 61233, Dl. 56866, Dl. 67401, Dl. 73469, Dl. 87277, Dl. 99577, Df. 288977.
- ³⁵ KRISTÓ 1988. 170.
- ³⁶ Mindkét elbeszélő forrás – Küküllői és a Névtelen Minorita írásai – az 1350-es években zajlott litvániai hadjáratokat említi utolsóként a balti hadjáratok sorában.
- ³⁷ Polish Diplomacy 73–89; DAVIES 2006. 105–135.